

Отримано: 12 вересня 2019 року
 Прорецензовано: 16 вересня 2019 року
 Прийнято до друку: 23 вересня 2019 року
 e-mail: ulyana_zyomko@yahoo.com.ua
 DOI: 10.25264/2519-2558-2019-7(75)-37-39

Зьомко У. В. Гендерні та лінгвокультурні особливості використання комунікативної тактики негативної презентації об'єкта критики у англійських та німецьких кінорецензіях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 37–39.

УДК 811.111:811.112.2]:791(049.32)-028-056.157]:[81'42:316.77]:[81'1:008]+305]

Зьомко Уляна Валеріївна,
 Львівський національний університет імені Івана Франка

ГЕНДЕРНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТАКТИКИ НЕГАТИВНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ОБ'ЄКТА КРИТИКИ У АНГЛІЙСЬКИХ ТА НІМЕЦЬКИХ КІНОРЕЦЕНЗІЯХ

У пропонованій статті подано огляд проблеми гендеру у західній та вітчизняній лінгвістиці та виокремлено головні школи та напрями його досліджень. Розглянуто лінгвокультурні та гендерні особливості реалізації комунікативної тактики негативної презентації об'єкта критики на матеріалі жіночих та чоловічих англійських та німецьких кінорецензій. Шляхом статистичного і порівняльного аналізу частотності та питомої ваги мовленнєвих ходів у межах комунікативної тактики виявлено спільні та відмінні гендерні та лінгвокультурні ознаки мовленнєвої поведінки рецензентів у обох лінгвокультурах. На основі отриманих результатів обґрунтовано вплив гендерних та лінгвокультурних характеристик рецензента на вибір мовленнєвих ходів.

Ключові слова: кінорецензія, негативна презентація, комунікативна тактика, мовленнєвий хід, гендер, лінгвокультура.

Ulyana Zomko,
 Ivan Franko National University of Lviv

GENDER AND LINGVOCULTURAL PECULIARITIES OF THE USE OF THE COMMUNICATIVE TACTICS OF NEGATIVE PRESENTATION OF THE OBJECT OF CRITICISM IN ENGLISH AND GERMAN FILM REVIEWS

The given paper highlights the latest Western and Ukrainian schools and approaches to the research of gender. The article analyses the gender and lingvocultural peculiarities of the realization of the communicative tactics of the negative presentation of the object of criticism in the English and German film reviews. For this purpose the statistic and comparative analysis of the frequency and specific weight of the speech moves in the frame of the given communicative tactics in the female and male English and German film reviews has been applied. The results of the experiment found that there are both common and different gender and lingvocultural features in the speech behavior of the lingvocultural communities under study. Thus, the German lingvoculture is inclined to the more critical evaluation of the object of criticism as opposed to the English one. As regards the gender differences, the research shows that the female reviewers were more likely to use the speech move the "statement of the shortcomings" in the English lingvoculture, while the male reviewers used it more actively in the German lingvoculture. In both lingvocultures the male authors were more likely to resort to the speech move "condemnation" and "mocking", which testifies to their more confrontational communicative behaviour as opposed to the female representatives. Both male and female English reviewers used the speech move "gibe" more often as compared to the German reviewers, who were more reserved while evaluating.

Key words: film review, negative presentation, communicative tactics, speech move, gender, lingvoculture.

Постановка проблеми. Розвиток соціолінгвістики і зростання інтересу до прагматичних аспектів функціонування мови спричиняють у 70-ті роки на Заході та у 90-ті роки в Україні широкомасштабні і системні дослідження взаємодії мови і гендеру, і як наслідок появу нового мовознавчого напрямку – гендерної лінгвістики. У цей час виникають також феміністська лінгвістика, феміністська критика мови, які вважають «другою хвилею» Руху жінок у західних країнах і США [26, с. 10]. Гендер як категорія приваблює увагу таких лінгвістичних дисциплін як прагматика, теорія комунікації, когнітивна лінгвістика, нейролінгвістика, лінгводидактика і лінгвокультурологія.

Огляд останніх досліджень і публікацій. У межах лінгвокультурологічних і міжкультурних досліджень розглядали питання взаємозв'язку мови і гендеру, культурної специфіки гендеру, впливу мови і культури певної лінгвокультурної спільноти на конструювання гендеру. Предметом досліджень таких розвідок стають особливості зумовленої приналежністю до певної статі мовленнєвої поведінки, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості, тобто аспекти, що переносять проблематику статі із сфери біологічного у сферу соціального життя і культури. Більшість дослідників пов'язують гендер із соціальними і культурними корелятами статі, і трактують це поняття як елемент сучасної наукової моделі людини, що відбиває зафіксовані в мові соціальні, культурні та психологічні аспекти статі.

Проблематиці гендеру присвячені роботи західних англомовних науковців Дж. Коутса [19], Дж. Корбетт [20], П. Екерт [21], Д. Спендера [25], Д. Таннен [27]. Дослідниця Дебора Таннен, зокрема, аналізує причини комунікативних непорозумінь у спілкуванні осіб різної статі, які, на її думку, зумовлені різними культурними традиціями суспільства, специфікою соціалізації жінок і чоловіків, різними мотивами їхньої поведінки і відповідно різними стратегіями і тактиками спілкування.

Німецькі науковці починають детально досліджувати гендер у кінці 80-х років [23; 27], приділяючи увагу мовним світам жінок і чоловіків і природі відмінностей у їхній мовленнєвій поведінці. Дослідники К. Оперман та Е. Вебер наголошують на розбіжностях щодо мети комунікації жінок і чоловіків [22]. На їхню думку, жінки акцентують увагу у спілкуванні на людських стосунках, прагнуть мінімізувати розбіжності і досягти згоди. Чоловіки натомість надають перевагу обміну інформацією і здебільшого тяжіють до незалежної позиції у розмові. Дослідниця А. Лінке розглядає відмінності лексики жінок і чоловіків та визначає спрямованість поведінки жінок як кооперативну, а чоловіків як конфліктну [22].

Вагоме місце у гендерній лінгвістиці різних шкіл, німецької та французької зокрема, посідає феміністська лінгвістика, у руслі якої відстоюють феміністичну ідеологію і критикують андроцентризм мови (орієнтованість на чоловіка). Засновни-

ці феміністської лінгвістики у Німеччині Л. Пуш і С. Трьомель-Пльотц вважають, що дискримінація жінок у суспільстві знаходить своє відбиття у мовній асиметрії щодо позначення осіб і вважають це явище виявом сексизму. Теоретики феміністської лінгвістики шукають альтернативи за принципом мовного рівноправ'я жінок і чоловіків, пропонуючи натомість нейтральні номінації [24; 28].

Гендерна лінгвістика в Україні з огляду на термінологічний апарат і методики дослідження, на думку О. Левченко [6], перебуває ще на стадії становлення. Дослідження проводять насамперед у галузі словотвору, зокрема приділяють увагу фемінізації або неофемінізації назв осіб, функціонуванню фемінітивів [1; 8; 16].

Дискусійний характер мають дослідження гендеру українських лінгвістів у межах лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, «концептології», етнолінгвістики [2; 5; 7; 10; 13; 14]. Вчені піддають критиці запропоновані на сьогодні методи лінгвокультурології, оскільки вважають, що у своїх інтерпретаціях дослідники часто керуються своїми упередженнями [4, с. 268; 21, с. 80]. На думку О. Левченко, яку ми також поділяємо у цьому дослідженні, «нейтралізатором» інтроспекції у гендерній лінгвістиці має стати статистичний аналіз [6, с. 75].

Попередні гендерні дослідження стратегічного й тактичного арсеналу учасників комунікації проведено на матеріалі різних дискурсів [9; 11; 18], відео- й аудіозаписів публічних дискусій [12] та художньої літератури [3], у ситуаціях конфліктного [17] і кооперативного спілкування [15]. Проте гендерні відмінності комунікативних стратегій, тактик, та мовленнєвих ходів, які використовують представники різних лінгвокультурних спільнот у критичному дискурсі залишалися за межами уваги.

Завдання та матеріал дослідження. За мету ставимо з'ясувати, чи впливають на вибір моделі мовленнєвої поведінки гендерні та лінгвокультурні характеристики авторів англійських та німецьких кінорецензій. Матеріал дослідження формує корпус із 500 кінорецензій (по 125 жіночих та 125 чоловічих текстів англійською та німецькою мовами), представлених на інтернет-сайтах журналів та газет «Sight & Sound», «Little White Lies», «The Guardian», «The Telegraph», «The Independent», «The Sun», «The Daily Mirror», «Frankfurter Allgemeine Zeitung», «Spiegel» та сайтах critic.de, kino-zeit.de, www.artehock.de, filmrezension.de, www.moviepilot.de, www.kinofans.com та ін. З метою визначити вагомість та частотність кожного мовленнєвого ходу (МХ) у текстах обох гендерів та лінгвокультур, вираховуємо насамперед його питому вагу у межах комунікативної тактики негативної презентації об'єкта критики (ОК). Про незбіги у комунікативній поведінці представників різних лінгвокультур або гендерів говоримо у випадку, коли різниця між відсотковими показниками сягає 3%.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах комунікативної тактики негативної презентації ОК рецензенти обох гендерів та лінгвокультурних спільнот найчастіше використовували МХ «ствердження недоліків ОК» (АЧР – 21,67 %; АЖР – 34,39 %; НЧР – 64,43 %; НЖР – 53,96 %). Зауважимо, однак, що представники німецької лінгвокультури (і чоловіки, і жінки) зверталися до цього ходу значно частіше, що свідчить про їхню схильність до більш критичного оцінювання. Відмінності наявні не лише у лінгвокультурному, а й у гендерному аспекті: у англійській лінгвокультурі частіше використовували МХ «ствердження недоліків ОК» рецензенти-жінки, а у німецькій ним активніше послуговувалися рецензенти-чоловіки.

Лінгвокультурну схожість, проте гендерну відмінність у межах кожної лінгвокультури, спостерігаємо у використанні МХ «кепкування» (АЧР – 10,65 %; АЖР – 4,01 %; НЧР – 8,74 %; НЖР – 4,27 %) – і чоловіки-німці, і чоловіки-англійці значно частіше вдавалися до кепкування та іронічної насмішки на противагу авторам-жінкам обох культур, що, очевидно, свідчить про орієнтованість представниць жіночої статі у обох лінгвокультурах на більш кооперативне спілкування.

Цікавою, на нашу думку, є водночас гендерна та лінгвокультурна відмінність щодо застосування МХ «негативний прогноз» (АЧР – 6,46 %; АЖР – 5,68 %; НЧР – 0,32 %; НЖР – 6,10 %) та МХ «ствердження типовості ОК» (АЧР – 8,37 %; АЖР – 7,35 %; НЧР – 3,56 %; НЖР – 9,45 %): лише рецензенти-чоловіки німецької лінгвокультури не схильні давати негативний прогноз та вказувати на типовість ОК. Також використання МХ «апеляція до чужої думки» (АЧР – 3,68 %; АЖР – 0,83 %; НЧР – 0,32 %; НЖР – 0,30 %) демонструє схильність лише рецензентів-чоловіків англійської лінгвокультури звертатися до думки інших, негативно оцінюючи ОК.

У англійській лінгвокультурі і чоловіки, і жінки активно вдавалися до МХ «глум» на відміну від представників німецької лінгвокультурної спільноти, які такий хід майже не застосовували (АЧР – 15,72 %; АЖР – 16,86 %; НЧР – 0,32 %; НЖР – 0,30 %). Натомість, у німецьких кінорецензіях у порівнянні з англійськими досить частотним був МХ «невиправдані сподівання» (АЧР – 4,31 %; АЖР – 1,00 %; НЧР – 9,39 %; НЖР – 16,16 %). МХ «апеляція до більш вдалих робіт» (АЧР – 7,10 %; АЖР – 5,84 %; НЧР – 3,56 %; НЖР – 1,52 %) більш популярний у англійських чоловічих та жіночих кінорецензіях на відміну від німецьких.

Гендерні незбіги помічено у застосуванні МХ «осуд» (АЧР – 12,55 %; АЖР – 4,17 %; НЧР – 5,18 %; НЖР – 0,30 %) та МХ «заперечення переваг ОК» (АЧР – 6,97 %; АЖР – 17,53 %; НЧР – 3,88 %; НЖР – 6,71 %). І англійські, і німецькі рецензенти-чоловіки частіше вдаються до осуду, а рецензенти-жінки обох лінгвокультур частіше заперечують переваги ОК.

МХ «нерозуміння» (АЧР – 1,90 %; АЖР – 0,83 %; НЧР – 0,97 %; НЖР – 0,61 %) та МХ «конструювання негативного образу потенційного глядача» (АЧР – 0,63 %; АЖР – 1,50 %; НЧР – 0,32 %; НЖР – 0,30 %) були нетиповими для обох лінгвокультур.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи особливості застосування комунікативної тактики негативної презентації ОК, зазначимо, що німецька лінгвокультура схильна до більш критичного оцінювання ОК на противагу англійській. Крім того, у англійській лінгвокультурі частіше використовували МХ «ствердження недоліків» рецензенти-жінки, натомість чоловіки-рецензенти послуговувалися ним активніше у німецькій лінгвокультурі. Автори чоловічої статі у обох лінгвокультурах частіше вдаються до МХ «осуду» і «кепкування», що свідчить про їхню більш конфронтативну комунікативну поведінку на противагу представницям жіночої статі. І рецензенти-чоловіки, і рецензенти-жінки у англійській лінгвокультурній спільноті активніше використовували МХ «глум», на відміну від представників німецької лінгвокультури, які були стримані у своїх оцінках і коментарях. Про невиправдані сподівання схильні говорити головним чином німецькі автори обох статей, крім того вони майже не апелують до чужої думки. Порівнюючи особливості використання мовленнєвих ходів, доходимо висновку, що у межах комунікативної тактики негативної презентації ОК існують значні

лінгвокультурні відмінності у використанні МХ «ствердження недоліків ОК», «апеляція до чужої думки», «глум» та «невиправдані сподівання».

У плані подальших наукових студій перспективним видається дослідження лінгвокультурної та гендерної специфіки текстотворення на матеріалі неспорідненої української мови та вивчення зазначених аспектів у діахронії з метою виявити розвиток схем мислення і мовленнєвої поведінки, системи етичних і естетичних цінностей у англійській, німецькій та українській лінгвокультурах.

Література:

1. Архангельська А. М. Неофемінізація новітньої доби як чинник розбудови української мови: у пошуках втраченого? *XX–XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метафорози в українській мові та літературі*: кол. моногр. Оломоуць, 2016. С. 171–204.
2. Барвіна Н. О. Концепт жінка в українській фразеології: культурні стереотипи. *Лінгвістика*. 2013. № 2. С. 108–114.
3. Борисенко Н. Д. Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця ХХ століття: Дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2003. 214 с.
4. Горощко Е. И. Информационно-коммуникативное общество в гендерном измерении: моногр. Харьков: ФЛП Либуркина Л.М., 2009. 816 с.
5. Жигоренко І. Ю. Концепт КОХАННЯ в сучасному німецькомовному й українському художньому тексті: лінгвокогнітивні та функціональні особливості: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2011. 20 с.
6. Левченко О. Лінгвістичні дослідження гендеру в Україні. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*: збірник наукових праць. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. С. 74–83.
7. Левченко О. Порівняння як засіб вербалізації концепту Жінка (на матеріалі дослідницького корпусу сучасної української художньої прози). *Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях*: моногр. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. С. 87–101.
8. Малюга Н. М. Програмування фемінативів як спосіб подолання гендерної асиметрії в мові. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету*. Кривий Ріг, 2015. Вип. 12. С. 162–168.
9. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англомовному дискурсі. Харків: Константа, 2004. 292 с.
10. Маслова Ю. П. Концептосфера гендерного дискурсу ЗМІ. *Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та молодих учених (Острого, 26 січня 2012). Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2012. С. 57–68.
11. Никульшина Т. Н. Информационная стратегия в побудительном дискурсе (на материале англ. яз.): Дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1998. 190 с.
12. Піщикова К. В. Стратегії домінування в аргументативному дискурсі: гендерний аналіз (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2003. 20 с.
13. Руденко С. Гендерний аспект аналізу української глютонімії в етнолінгвістичному дискурсі. *Лінгвокультурологічний та лінгвоекологічний підхід до вивчення одиниць мови і мовлення*: моногр. Оломоуць-Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. С. 197–218.
14. Сафьян Ю. Гендерная специфика концепта SHARM/ЧАРІВНІСТЬ в англійській і українській лінгвокультурах. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2014. №5(282) С. 180–185.
15. Семенюк А. А. Гендерні стратегії й тактики в гомогенному інформативному дискурсі. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2009. № 17. С. 70–73.
16. Тараненко О. О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух. *Мовознавство*. 2015. №1. С. 3–25.
17. Фадеева Е. В. Стратегии и тактики конфликтного дискурса (на материале современного английского языка): Дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2000. 194 с.
18. Хникіна О. О. Стратегії і тактики мовленнєвої поведінки комунікантів у ситуації обвинувачення. Матеріали ІV Міжвуз. конф. молодих учених (Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур). Донецьк: ДонНУ, 2006. Ч. 2. С. 168–170.
19. Coates J. Women, men and language: a sociolinguistic account of gender differences in language. Longman, 1993. 227 p.
20. Corbett G. Gender. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 231 p.
21. Eckert P., McConnell-Ginet S. Language and gender. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 366 p.
22. Linke A. Studienbuch Linguistik. Tübingen: Niemeyer, 1994. 472 S.
23. Oppermann K., Weber E. Frauensprache – Männersprache. Die verschiedene Kommunikationsstil von Mannern und Frauen. Zürich: Orell Füssli Verl., 1995. 199 S.
24. Pusch L. F. Das Deutsche als Männersprache. Aufsätze und Glosen zur feministischen Linguistik. Frankfurt / M: Suhrkamp Verl., 1984. 208 S.
25. Spender D. Man made language. Routledge & Kegan Paul, 1980. 253 p.
26. Sunderland J. Language and gender: an advanced resource book. London: Routledge, 2006. 359 p.
27. Tannen D. You just don't understand: Women and Men in conversation. New York: William Morrow, 1990. 310 p.
28. Trömel-Plötz S. Linguistik und Frauensprache. *Frauen – Sprache – Literatur: fachwissenschaftliche Forschungsansätze und didaktische Erfahrungsberichte für den Deutschunterricht*. Paderborn: Schöningh, 1982. S. 11–30.